

УДК 330.3; 336.7

Т. А. Мусатова,
науковий співробітник ДНУ "Академія фінансового управління"
О. В. Баби́ре,
студент Інституту післядипломної освіти Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ШЛЯХИ ЗАЛУЧЕННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ У РОЗВИТОК РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

T. Musatova,
research worker SERI "Academy of Financial Management"
O. Babyre,
student of Institute of postgraduate education Kyiv National Taras Shevchenko University

BY ATTRACTING FINANCIAL RESOURCES IN THE DEVELOPMENT OF THE REAL SECTOR OF THE ECONOMY

У статті висвітлено питання залучення інвестицій до реального сектору економіки через розвиток вітчизняних фінансових компаній. Виокремлено та проаналізовано проблеми залучення фінансових ресурсів у розвиток реального сектору економіки. Акцентується увага на проблемах розвитку вітчизняних підприємств, необхідності оновлення основних засобів та забезпечення інвестиційно-інноваційного розвитку національного виробництва. Оцінюється роль фінансових компаній у процесі фінансового забезпечення реального сектору економіки. Визначено проблеми розвитку фінансових інституцій у контексті використання їхнього інвестиційного потенціалу. Подано рекомендації щодо подальшої розбудови вітчизняної фінансової інфраструктури, а також окреслено напрями підвищення ефективності функціонування фінансових компаній в Україні. Зроблено висновки та запропоновано шляхи залучення фінансових ресурсів інституцій фінансового сектору на розвиток реального сектору економіки.

The article highlights the issue of attracting investment in the real economy through the development of domestic financial companies. Allocated and analyzes the problems of attracting financial resources to the development of the real economy. Attention is focused on the problems of domestic enterprises, the need for fixed assets and software investment and innovation development of national production. We estimate the role of the financial companies in the financial security of the real sector of the economy. The problems of financial institutions in the context of the use of their investment potential. Recommendations for further development of the domestic financial infrastructure, and outlines directions for improving the functioning of the financial companies in Ukraine. The conclusions and suggests ways of attracting financial resources of institutions of the financial sector in the development of the real economy.

Ключові слова: інвестиції, фінансові ресурси, фінансові інституції, фінансові компанії, кредитні компанії, страхові компанії.

Key words: investment, financial resources, financial institutions, finance companies, credit card companies, insurance companies.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Загальновізвано, що залучення інвестицій до реального сектору економіки України є однією з найгостріших проблем, вирішення якої становить перманентний процес. Саме брак фінансових коштів є нині найважливішою причиною відсутності помітного пожвавлення в більшості галузей і сфер економічної діяльності. Існує низка проблем, пов'язаних із браком інвестиційних ресурсів, зокрема: обмеженість джерел інвестування; скорочення обсягів кредитування з боку кредитних організацій і недостатність власних ресурсів у реального сектору економіки; брак обсягів грошових ресурсів, наявних у країні, для відновлення економічного зростання і подолання спаду інвестицій; переважання готівки у складі грошових ресурсів. Цей чинник різко погіршує якість фінансових ресурсів з позиції їх придатності для довгострокового інвестування. Розвиток реального сектору економіки України, забезпечення економічного зростання можливі лише за умови докорінного оновлення основних засобів, технічна і технологічна відсталість яких є основною причиною випуску на більшості підприємств неконкурентоспроможної продукції, не кажучи вже про посилення небезпеки техногенних катастроф.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Розвитку фінансових інститутів України, проблеми економічного зростання, а також залучення фінансових ресурсів досліджували такі вчені: Галуза С.Г., Грицаєнко І.А., Єгоров В.О., Іваницька О.М., Іваноньків О.О., Кудряшов В.П., Марцин В.С., Мікрюкова, Полозенко Д.В., Шитко О.П., Терещенко Г.М. Поряд з цим залишається актуальним вирішення завдання фінансового забезпечення інвестиційно-інноваційного розвитку підприємств реального сектору економіки.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою даної статті є виокремлення проблем та визначення шляхів залучення фінансових ресурсів у розвиток реального сектору економіки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

За даними Державної служби статистики України, ступінь зносу основних засобів у 2013 р. становив 76,8 %, зокрема у сільському господарстві — 42,9 %; добувній промисловості — 49,8; переробній промисловості — 67,7 %; виробництві та розподіленні електроенергії, газу та води — 61,3; будівництві — 50,9; транспорті та зв'язку — 95,1 % тощо.

Саме тому проблеми залучення фінансових ресурсів у реальний сектор економіки, відтворення основних засобів на новій технічній основі виходять нині на провідне місце в економічній політиці держави.

Занепокоєння викликає той факт, що показники відтворення основних засобів погіршуються на тлі зниження обсягів інноваційної діяльності. Зокрема питома вага реалізованої інвестиційної продукції в обсязі промислової у 2013 р. не перевищувала 4 %.

Освоєння виробництва інноваційних видів продукції має стійку динаміку до поступового скорочення, починаючи з 2002 року. Негативна динаміка спостерігалася і щодо впровадження нових видів техніки, а також питома вага реалізованої продукції в загальному обсязі промислової [1].

Потреби у післякризовому оновленні економіки країни досить значні. Передусім це стосується обсягів і структури капітальних вкладень, адже кризові явища найбільше вразили саме інвестиційну сферу. До основних причин низької інвестиційної привабливості України необхідно віднести не усунені недоліки в законодавстві, що не забезпечує інвесторам достатніх гарантій збереження їх фінансових активів. Проте слід визнати, що об'єктивно припливу капіталів у реальний сектор України перешкоджає низка суб'єктивних чинників, зокрема низький рівень розвитку інноваційно-інвестиційної інфраструктури [4]. Для того щоб інвестування втратило спорадичний характер, недостатньо мати лише банки й інвестиційні фонди. Необхідно залучити потенціал інших фінансових компаній, а також створити умови, що полегшують роботу інвесторів і кредиторів. Для успішної діяльності інвесторам необхідний великий обсяг систематизованої інформації, що характеризує в різних аспектах проекти, галузі, регіони тощо. Тобто має існувати ціла мережа інформаційно-консалтингових фірм, що зможе надавати ту інформацію, яка реально становить для інвесторів інтерес.

Крім того, мають функціонувати галузеві й професійні асоціації, які б лобювали галузеві інтереси на рівні виконавчої та законодавчої влади, у тому числі регіональній. Така інвестиційна інфраструктура частково вже склалася у низці орієнтованих на експорт галузей, що пояснюється їх підвищеною привабливістю для інвесторів, у тому числі зарубіжних. Стан в інших, менш інвестиційно привабливих галузях, також не можна назвати безнадійним. Для створення сприятливих умов для їх інвестиційної діяльності необхідно витратити більше зусиль, причому з боку не тільки органів державного управління, а й представників ділового середовища. Проблема має розв'язуватися комплексно, за тісної взаємодії галузевої та регіональної виконавчої влади, державно-приватного партнерства. Об'єднавчим стрижнем є інтереси галузі та території, прагнення до створення передумов для їх довгострокового і динамічного розвитку.

У сфері кредитної політики важливим завданням є створення сприятливих умов для активізації довгострокового кредитування реального сектору економіки. Це можливо завдяки здійсненню заходів щодо збільшення загальних обсягів кредитування фінансовими компаніями, запровадження стимулюючої процентної політики; переорієнтації кредитних ресурсів банківської системи на довгострокове кредитування; створення спеціальних інвестиційних банків із забезпеченням пільгових умов кредитування критичних для держави інвестиційних програм [2].

Розглянемо деякі аспекти залучення фінансових інституцій, які можуть суттєво впливати на цей процес.

З метою розроблення рекомендацій щодо напрямів удосконалення функціонування фінансових компаній у процесі забезпечення реального сектору необхідними фінансовими ресурсами доцільно виокремити основні причини низької ефективності їхньої діяльності: зовнішні, зумовлені несприятливим економіко-інститу-

ційним середовищем; внутрішні, пов'язані з недоліками організаційно-економічних механізмів функціонування фінансових інститутів.

До першої групи належать чинники економічного та інституційного середовища, які формують загальні умови функціонування фінансових компаній. Незважаючи на позитивні зрушення, що відбуваються упродовж останніх років у національній економіці, ці умови залишаються незадовільними.

Серед негативних факторів виокремлюють:

- політичну, правову, соціальну нестабільність;
- високий рівень тінізації економіки;
- низьку рентабельність вітчизняних підприємств;
- низькі доходи домогосподарств, а відповідно і низький рівень заощаджень;
- нерозвинутий ринок цінних паперів;
- низьку корпоративну культуру;
- недовіру юридичних та фізичних осіб до вітчизняних фінансових інститутів.

Усі названі чинники значно знижують можливості відповідного розвитку фінансових компаній в Україні.

Стосовно організаційно-економічного стану самих фінансових компаній, то можна також говорити про його негативну характеристику. Зокрема більшість фінансових компаній має низьку капіталізацію, надає обмежений спектр послуг вузькому колу клієнтів, відчуває дефіцит висококваліфікованих кадрів, характеризується високим ступенем ризику у проведенні фінансових операцій. Такий стан справ у секторі небанківських фінансових інститутів вимагає проведення нагальних комплексних реформ.

Аналіз структури заощаджень та інвестиційного попиту населення засвідчує, що в Україні ризик втрати капіталу, ліквідності заощаджень набагато чутливіший для дрібного інвестора, ніж ризик неотримання вищого доходу: очікуваний високий дохід не відіграє вирішальної ролі у відданні інвестиційних переваг населенням, оскільки супроводжується високим ступенем ризику.

На нашу думку, у такій ситуації для активізації інвестиційної активності, підвищення ролі населення в механізмі трансформації заощаджень в інвестиції через інститути небанківського фінансового сектору необхідно вжити низку заходів, забезпечивши:

— надійний захист прав і законних інтересів дрібних інвесторів шляхом закріплення у законодавчому порядку норм, які гарантують можливість повернення вкладених фінансових ресурсів;

— інформаційну прозорість діяльності фінансових компаній;

— нагляд і контроль з боку державних наглядових органів за їхньою діяльністю;

— формування позитивної громадської думки щодо фінансових установ та підвищення довіри населення до фінансових компаній зокрема.

Для посилення ролі фінансових компаній в економіці України слід визначити пріоритетні сфери діяльності цих фінансових посередників, з урахуванням особливостей їхнього соціально-економічного призначення.

Вважаємо, що в Україні доцільно розвивати передусім такі види фінансових компаній:

1) страхові компанії як провідні фінансові посередники щодо забезпечення надання страхових послуг та виконання функцій інституційних інвесторів;

2) інститути спільного інвестування як перспективну форму інвестиційного бізнесу, зокрема венчурного фінансування;

3) недержавні пенсійні фонди як інститути, що забезпечують соціальні гарантії та є важливим джерелом довгострокового капіталу;

4) лізингові компанії як центральні кредитори оновлення основних фондів промисловості, сільського господарства, транспорту;

5) кредитні спілки як інститути мікрофінансування. Перспективною видається співпраця фінансових

компаній у схемах спільного інвестування. У створенні інститутів спільного інвестування зацікавлені й інші фінансові посередники, наприклад, страхові компанії, комерційні банки, на перший погляд — конкуренти фондів. Зокрема участь банків у схемах спільного інвестування відкриває можливості для зниження вартості банківських ресурсів і активізації діяльності на ринку цінних паперів. Пряме інвестування банків передбачає обов'язкове резервування грошових коштів під час придбання цінних паперів, що не вигідно для банку. Коли банк є одним із засновників фонду, він може купувати цінні папери саме через фонд, не створюючи резервів. Для страхових компаній вигода від участі в інститутах спільного інвестування проявляється у можливості реалізації схем податкової оптимізації операцій із цінними паперами та іншими фінансовими активами.

Акцентуючи увагу на залученні фінансових ресурсів у реальний сектор для забезпечення інноваційного типу економічного зростання, слід зазначити, що невід'ємним елементом є венчурне підприємництво. Воно виконує функцію каталізатора інноваційного розвитку і здатне не тільки вивести економіку на вищий рівень, а й забезпечити прорив технологій українських інститутів на світові ринки. Отже, передумовою підвищення ефективності інноваційної діяльності є організація технічної, фінансової та організаційної підтримки інноваційного бізнесу, зокрема створення фондів венчурного фінансування інноваційної діяльності.

Головна роль венчурних фондів полягає в управлінні та контролі за реалізацією інвестиційних проектів, які здійснюються за участю венчурного капіталу. На нашу думку, особливий інвестиційний інтерес для венчурних фондів становитимуть акції новостворених (неприватизованих) акціонерних товариств. Це пов'язано з особливостями їх функціонування, які не спричиняють проблем "старого соціалістичного" підприємства, насамперед в організації управління та корпоративній культурі.

Сьогоднішній стан фінансового сектору потребує кардинальних заходів з оновлення механізмів підтримки розвитку недержавних пенсійних фондів. Незважаючи на те, що ці інститути були створені й функціонували в Україні ще в середині 1990-х років, нині їх потрібно створювати заново в рамках державної пенсійної реформи, відповідно до нового законодавства. Загалом, аналізуючи положення Закону України "Про недержавне пенсійне забезпечення" [5], можна стверджувати, що в ньому широко використано світовий досвід — враховано більшість позитивних напрацювань створення нових пенсійних систем, які функціонують у зарубіжних країнах. Особливістю функціонування недержавних пенсійних фондів є орієнтація на "довгі гроші", що передбачає тривалий період накопичення коштів, консервативну політику інвестування активів, необхідність захисту прав і законних інтересів інвесторів — майбутніх пенсіонерів, забезпечення надійності вкладів до фондів. Тому такі фонди розвиватимуться в Україні лише за наявності надійних фінансових інструментів, захищених від інфляції, що є першочерговою обов'язковою умовою забезпечення захисту пенсійних активів від знецінення та втрат.

Надалі необхідно розвивати страховий ринок, який на сьогодні найбільший серед фінансових структур. На нашу думку, саме розвиток таких видів страхування, як добровільне страхування кредитів, добровільне страхування інвестицій, добровільне страхування фінансових ризиків, може стати каталізатором інвестиційної активності економічних суб'єктів в Україні.

Необхідно створити систему внутрішніх і зовнішніх мотивацій для комерційних банків і страхових організацій до інвестування різних проектів. Мотивація повинна бути двосторонньою: з одного боку, забезпечувати загальну прибутковість банку або страхової організації, з другого — враховувати взаємовигідність бажань фінансового зростання держави і банку (страхової організації).

Систему мотивації можна представити у вигляді матеріальної винагороди фахівців, що здійснюють вибір інноваційного проекту, а також постановкою цієї винагороди в залежність від кінцевого результату — реалізації вибраного проекту на ринку. Для цього оплату їх праці можна поділити на дві частини: першу — заробітну плату за оцінку проектів, другу — винагороду від виручки за реалізацію інновацій. Це дасть змогу залучити найбільш кваліфікованих фахівців і підвищити їх об'єктивність у виборі проектів, оскільки вони матеріально будуть зацікавлені в успішній реалізації, збільшенні прибутку та ефективнішому відборі інновацій.

Щодо мотивації комерційних банків, страхових організацій та інших фінансових компаній проблема має трохи інший характер. Нині вимагається не тільки підвищити ефективність використання дефіцитних бюджетних коштів, а й підсилити роль інших джерел фінансування інноваційного процесу: кредитних ресурсів комерційних банків, страхових організацій, позабюджетних фондів, а також зарубіжних кредитів й інвестицій. Здійснити це можна лише у разі реформування практики господарювання.

Зокрема для того, щоб залучити комерційні банки і страхові компанії до кредитування інновацій, доцільно зменшити ставки податку на прибутки, одержувані ними від реалізації проектів, удвічі й нижче. Слід також запровадити пільгову ставку рефінансування залежно від частки комерційних банків у фінансуванні проекту. Це дасть змогу активізувати кредиторську діяльність банків, примусить їх шукати шляхи до кооперації при вирішенні проблеми залучення значних сум на терміни більше року (консорціумне та синдикативне кредитування).

Проте зазначені заходи в умовах високих темпів інфляції не створять стійкої зацікавленості у комерційних банків і страхових організацій до фінансування інновацій. Отже, необхідно доповнити ці заходи механізмом індексації кредиту відповідно до темпу інфляції. Однак такий механізм неефективний з погляду розвитку інноваційного процесу. Причина в тому, що, згідно з чинним порядком обліку витрат на виробництво, оплата довгострокових кредитів з терміном більше одного року не включається в собівартість продукції і здійснюється підприємствами за рахунок прибутку, що залишається в їх розпорядженні. Інакше кажучи, підприємствам за такого механізму індексації кредитних ресурсів одержувати їх неможливо.

Аналіз показує практичну рівність сум, що повертаються банкам (страховим організаціям) для погашення кредитів в умовах індексації безпосереднього кредиту, при встановленні в цьому випадку облікової ставки відповідно до світової практики на рівні 5—8% річних і варіанті індексації ставки рефінансування. Для банків (страхових організацій) вигідніший варіант індексації сум кредитів і включення профінансованих з нього витрат у собівартість продукції, завдяки чому підприємства зможуть користуватися довгостроковими кредитами, а відтак, банки (страхові організації), виконуючи вимоги Національного банку України щодо участі в структурній перебудові, одержать прибуток, еквівалентний короткостроковим позикам. Крім того, поповнюючи активи сумами, що представляють індексацію кредитів, банки і страхові організації зможуть індексувати свої засоби і, відповідно, депозитні внески. Це дасть їм можливість розширити мережу клієнтів і збільшити активи.

Разом з тим при індексації кредитів і зменшенні облікової ставки різко знижуються податки, перераховувані банками і страховими організаціями до бюджету. Необхідно зробити вибір, що потрібніше економіці: науково-технічний прогрес і, відповідно, структурна перебудова промисловості, або формування бюджету за рахунок нарощування торгово-посередницьких операцій за неухильного скорочення обсягів виробництва.

Звичайно, другий шлях безперспективний. Важливо врахувати, що при похвалі виробництва і його кредитування податкові надходження до бюджету від промислової діяльності загалом перевищать зменшення суми податків, що стягуються з банків і страхових організацій у цій сфері.

За недостатності кредитних ресурсів і їх неефективного використання велика заслуга в збереженні науки та підтримці виробництва в працездатному стані протягом останніх двох років належить позабюджетним фондам, створеним при галузевих апаратах управління за рахунок відрахувань виробничих колективів. Головною причиною невдач за неефективного використання кредитних ресурсів залишається брак комплексного підходу до формування інновацій, що диктує необхідність повного обліку витрат — від розроблення до організації сервісного обслуговування.

Негативний вплив справляє відсутність інфраструктури, що дає змогу з великої кількості проектів, які надаються підприємствами, нерідко з єдиною метою — одержати безвідплатне фінансування, вибрати ефективний варіант створення конкурентоспроможної продукції. Це призвело до розпорошення засобів фондів, і без того недостатніх для структурної перебудови. Апарат управління виявився не готовий до виконання великого обсягу роботи з оцінки можливостей підприємств у реалізації пропонованих проектів, а також у проведенні маркетингових досліджень, особливо аналізу зарубіжних ринків [3].

Основними бар'єрами на шляху організації спільної роботи над проектами з іноземними партнерами є невіршеність питань про надання їм у приватну власність землі та вільне вивезення прибутків, а також відсутність реальних гарантій захисту власності зарубіжних інвесторів, що пов'язано зі слабкістю страхових компаній в Україні. Водночас структурну перебудову промисловості, незважаючи на наукові й технологічні напрацювання підприємств, не можна реалізувати тільки силами суб'єктів господарювання. Необхідна організаційна і матеріальна підтримка з боку держави, адже це є нереальним в сучасних умовах тотальної економії бюджетних коштів, виходячи із Програми Уряду від 28 лютого 2014 року.

ВИСНОВКИ

Таким чином, одним із провідних завдань в умовах ризику і невизначеності ринку у сфері взаємовідносин інвестицій та інновацій можна назвати насамперед створення фінансовими інституціями (страховими організаціями і банками) внутрішньої системи, що чітко реагує на щонайменші зовнішні зміни з метою надання інноваціям більш значущого статусу через їх інвестування.

В Україні фінансові компанії набудуть належного розвитку за умов проведення послідовної комплексної державної політики у фінансовому секторі. Першочергове завдання — завершити створення відповідного законодавства. Важлива роль державі відводиться у сфері регулювання та нагляду за діяльністю таких інституцій. Необхідно знайти оптимальне співвідношення між державним регулюванням та ринковим саморегулюванням фінансового сектору. Практика попередніх років — від "нерегульованості" до "зарегульованості" — дала негативні результати, які великою мірою стали причиною негативних тенденцій у розвитку певних видів фінансових компаній.

З метою стимулювання розвитку вітчизняних фінансових компаній пропонується здійснення таких заходів: — створити цілісну нормативно-правову базу для всіх видів діяльності фінансових компаній, а також привести чинне фінансове законодавство у відповідність до правових нормативів ЄС;

— розробити й ухвалити на державному рівні інтегровану цілісну довгострокову стратегію розвитку фінансового сектору, спрямовану на забезпечення спри-

ятливих умов для розвитку небанківського фінансового сектору загалом та окремих видів його інститутів зокрема;

— здійснити відповідні кроки у напрямі податкового реформування, мінімізувати негативний вплив податків на розвиток фінансових компаній;

— забезпечити консолідацію сектору з метою збільшення частки фінансового бізнесу в межах ефективніших інститутів, посилити їхню капіталізацію;

— сприяти фінансовому інжинірингу як невід'ємній складовій діяльності фінансових компаній (розроблення нових фінансових інструментів та операційних схем, придатних для здійснення фінансових операцій у сучасних умовах);

— розширити спектр послуг небанківських фінансових інститутів для клієнтів, забезпечити професійний рівень їх надання;

— розвивати комплексно інші елементи фінансової інфраструктури, зокрема інститути прямого фінансування (біржі та позабіржові системи, розрахунково-клірингові центри, депозитарії, брокерські та дилерські компанії), інформаційні структури (інформаційно-аналітичні, рейтингові агенції, аудиторські фірми, асоціації та добровільні об'єднання) тощо;

Комплексне виконання вказаних заходів дозволить забезпечити ефективність функціонування фінансових компаній, сприятиме зміцненню їхніх позицій на ринку та залучення вільних фінансових ресурсів у реальний сектор економіки.

Література:

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Інструменти активізації кредитування підприємництва в умовах економічної депресії [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/348/>
3. Кредитно-инвестиционное обеспечение коммерческими банками и страховыми организациями инновационных проектов [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://xreferat.ru/106/423-2-kreditno-investicionnoe-obespechenie-kommercheskimi-bankami-i-strahovymi-organizacijami-innovacionnyh-proektov.html>
4. Перспективи інноваційного розвитку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Table/Zhalilo21/003.htm>
5. Про недержавне пенсійне забезпечення: закон України від 09.07.2003 № 1057-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1057-15/print1329899927342793>

References:

1. State Statistics Committee of Ukraine (2014), Statistical information, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 4 May 2014).
2. National Institute for Strategic Studies (2010), "Tools activation of lending business in conditions of economic depression", available at: <http://www.niss.gov.ua/articles/348/>
3. Xreferat (1998), "Credit and investment support for commercial banks and insurance companies innovative projects", available at: <http://xreferat.ru/106/423-2-kreditno-investicionnoe-obespechenie-kommercheskimi-bankami-i-strahovymi-organizacijami-innovacionnyh-proektov.html> (Accessed 4 May 2014).
4. National Institute for Strategic Studies (2002), "Perspectives of Innovation Development of Ukraine", available at: <http://old.niss.gov.ua/Table/Zhalilo21/003.htm> (Accessed 4 May 2014).
5. Verkhovna Rada of Ukraine (2003), Law "On Non-State Pension Provision", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1057-15/print1329899927342793> (Accessed 4 May 2014).

Стаття надійшла до редакції 07.03.2014 р.